

NORLIT 2011

Conference on literature and politics

ROSKILDE, AUGUST 4.-6. 2011

ISBN: 978-87-7349-818-7

Papers published in relation to the NORLIT 2011 conference are made available under the CC license [by-nc-nd]. Find the terms of use at <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/dk/legalcode>.

Papers, som er offentliggjort i forbindelse med NORLIT 2011 konferencen stilles til rådighed under CC-licens[by-nc-nd]. Læs mere på <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>, hvis du vil vide, hvordan du må gøre brug af de registrerede papers.

Accessible online: <http://ruconf.ruc.dk/index.php/norlit/norlit2011/schedConf/presentations>

Politik og religion i romanen: klosteret som politisk-religiøs topos i J.-K. Huysmans' og Johs. Jørgensens romaner

Anne Loddegaard
Roskilde Universitet

Mellem ca. 1880 og 1914 løber en bemærkelsesværdig bølge af katolsk nyomvendelse¹ blandt franske forfattere og kunstnere og når også den danske forfatter Johannes Jørgensen. Nyreligiøsiteten kan bl.a. ses som en reaktion imod naturalismens affortryllelse af verden. Mange af de nye, religiøse kunstnere var udgået fra symbolismen, hvor de i første omgang søgte vederkvælgelse for tørsten efter spiritualitet og mystik. Det gælder Johannes Jørgensen (1896) og i Frankrig f.eks. romanforfatteren J.-K. Huysmans (1892), dramatikeren Paul Claudel (1886) og digteren Paul Verlaine (1872)².

Den nykatolske bølge retter dog ikke alene interessen imod det hinsides. Især katolske romanforfattere er engageret i samfundsmæssige og politiske forhold og optaget af spørgsmålet om religionens rolle og funktion i samfundet. Det gælder også J.-K. Huysmans og Johannes Jørgensen, og emnet for denne artikel er disse to forfatters sammentænkning af religion og politik i romanform. Det er af flere grunde interessant at holde de to forfatterskaber op mod hinanden i dette perspektiv. De har mange ligheder og berøringsflader: begge forfatters løbebane bevæger sig fra naturalisme over symbolisme/dekadence til katolicisme, og Jørgensen er både i sin symbolistiske og katolske fase stærkt inspireret af Huysmans. Men når man dykker ned i romanernes politiske, sociale og religiøse tematikker, træder også bemærkelsesværdige forskelle frem: Huysmans' katolicisme er reaktionær og antidemokratisk og advokerer for en Kirke, som lukker sig om sig selv i mystisk gudsdyrkelse, mens Jørgensens katolicisme er demokratisk og udadvendt orienteret mod Kirkens sociale engagement. Artiklen belyser, hvordan disse forskelle er relateret til samtidens politiske strømninger i samfundet og i den katolske kirke. Forfatternes politiske og religiøse tænkning illustreres med eksempler fra Huysmans' *En route* (1895) og Johs. Jørgensens *Vor Frue af Danmark* (1900). Begge romaner er omvendelsesfortællinger, der trækker kraftigt på selvbiografisk stof. Begge forfattere opholdt sig i diverse klostre i lange perioder, og klosteret er i de to romaner en central topos, omdrejningspunkt for social og politisk kritik og for visioner om relationen mellem kristendom og politik i samfundet.

J.-K. Huysmans

Det gængse billede af Huysmans som en apolitisk forfatter, en skønånd og mystiker alene optaget af æstetiske og religiøse anliggender, er ganske misvisende. Forfatterskabet spænder mellem ca. 1880 og 1905, en særdeles turbulent politisk periode i Frankrig, som Huysmans indtager forskellige holdninger til i forfatterskabets forskellige faser³. Efter kejserdømmets fald i 1870 indledes under den 3. republik en målrettet og antiklerikal sekulariseringspolitik, som deler Frankrig i to politiske,

¹ Konverteringsår angives i parentes.

² Desuden de katolske, symbolistiske billedkunstnere Gustave Moreau og Maurice Denis. For andre var Bergsons vitalisme første etape på vejen til konvertering: digteren Charles Péguy (1908), filosofen Jacques Maritain (1906), litteraturkritikeren Henri Massis (1913) og romanforfatteren Ernest Psichari (1913). Andre fremtrædende nykonvertitter er romanforfatterne Léon Bloy (1879) og Paul Bourget (1901), litteraturkritikerne Ferdinand Brunetière (1900) og Jacques Rivière (1913), digteren Francis Jammes (1905) og digteren og dramatikeren Francois Coppée (1898).

³ Jean-Marie Seillans bog *Huysmans: politique et religion* (2009) bidrager til en omvurdering af Huysmans' politiske engagement ved at fremlægge upubliceret brevkorrespondance, som vidner om en forfatter, der vågent følger og kommenterer den politiske udvikling.

uforsonlige lejre⁴. Krigen mellem radikale republikanere og konservative katolikker spidser dramatisk til under Dreyfusaffæren og når klimaks med loven om adskillelse af kirke og stat i 1905.

Huysmans begynder sin litterære karriere som en af de unge naturalister omkring Emile Zola og slår sit navn fast med romanerne *Marthe, histoire d'une fille* (1876), *Les soeurs Vatard* (1879) og *En ménage* (1881; *Samliv* 1911), samt novellen *Sac au dos* (1880), der indgik i Zolas kollektivværk *Les soirées de Médan* (1880). I denne fase befinder Huysmans sig politisk til venstre. Han er antimilitarist⁵, antiklerikal⁶ og venstreradikal republikaner⁷ med anarkistiske sympatier⁸. Vi finder da heller ikke, hverken i Huysmans' romaner eller breve fra denne periode, eksempler på afstandstagen til de antiklerikale lovindgreb⁹, der udløser en voldsom reaktion blandt konservative katolikker, som arbejder for en genindførelse af monarkiet¹⁰. Konservative katolikker må endda lide den tort at se sig svigtet af selveste pavestolen, da Leo XIII i 1892 udsender den forsonende encyklika *Inter Sollicitudines* med opfordring til franske katolikker om at acceptere republikken. Mens liberale katolikker slutter op om encyklikaen, vækker den arg modstand blandt konservative katolikker¹¹. I dette alarmerende trængte katolske miljø opstår en reaktionær kamplitteratur¹² med i spidsen Léon Bloy, som i romanerne *Le desespéré* (1886) og *La femme pauvre* (1897) tordner imod den 3. republiks radikalisme og antiklerikalisme.

Huysmans, som først i 1892 hopper på den katolske reaktionære vogn, bliver dog allerede i løbet af 1880'erne en desillusioneret republikaner pga. tidens mange politiske korrupsionsskandaler¹³, som udvikler hans foragt for borgerskabet og gør ham til overbevist antidemokrat. Han bryder med naturalismen og bliver den antimoderne dekadencelitteraturs ledende forfatter med den symbolistisk-dekadente roman *A rebours* (1884). Hovedpersonen des Esseintes inkarnerer fin de siècle periodens elitære skønånd, som vender det moderne samfund ryggen. I Huysmans' sidste dekadenceroman *Là-Bas* (1891) symboliserer klokkerboligen i toppen af Saint-Sulpices klokketårn kunstnerens og den intellektuelles mentale elfenbenstårn. Her mødes forfatteren Durtal, som skriver på en bog om middelaldersatanisme, med en snæver vennekreds om en æstetisk-dekadent interesse for middelalderens okkultisme og satanisme. Fra denne ophøjede position kommer de dog også med gentagne udfald imod den moderne verden ved tårnets fod, bla. mod højrepopulisten Boulanger, der for dem inkarnerer demokratiets sande ansigt: pøbelvældet.

Durtal er også hovedpersonen i de følgende, katolske romaner *En route* (1895), *La cathédrale* (1898) og *L'oblat* (1901). Durtal-romanerne er maskerede selvbiografier med Durtal som Huysmans' alter ego og skildrer i fiktionsform Huysmans' egen religiøse udvikling. Ligesom Durtal i *Là-Bas* under indsamlingen af stof til sin bog fascineres af satanismen og middelalderkirkens liturgi, sker det samme for Huysmans selv under hans research til sin roman. Det er satanismens religiøst vrangvendte mysticisme og middelalderkirkens liturgi og kunst, der bliver hans indgang til det religiøse univers. Under et ophold i det benediktinske trappistkloster Notre-Dame-d'Igny i juli 1892 finder Huysmans' omvendelse sted, og det er denne

⁴ Le Goff 1992:21-22.

⁵ Se f.eks. kritikken af den fransk-tyske krigs forløjede patriotisme i *Sac au dos*.

⁶ *Les soeurs Vatard* indeholder flere sarkastiske udleveringer af katolske præster.

⁷ Tilmed tjener han i 28 år, sideløbende med litteraturskrivningen, den 3. republik som funktionær i indenrigsministeriet, med slutpost som kontorchef ved pensioneringen i 1898 (Seillan 2009:213).

⁸ Seillan 2009: 23-36.

⁹ De vigtigste er Jules Ferrys scribe af skolelove 1881-86, som bryder Kirkens monopol på uddannelsesområdet ved indførelsen af den obligatoriske, gratis og verdslige skole (Le Goff 1992:27-30) og dekretet af 29. marts 1880 om opløsning og spredning af religiøse ordener, som fører til lukning af 260 klostre og spredning af 5.600 munke (Le Goff 1992:25-27).

¹⁰ Le Goff 1992:27.

¹¹ Le Goff 1992:39.

¹² Griffiths 1966: 3-20.

¹³ Seillan 2009:42-44.

omvendeseproses, der beskrives i *En route*. I romanen får Notre-Dame d'Igny det fiktive navn Notre-Dame-de-l'Atre, og Durtal tilbringer her en uge, går for første gang siden barndommen til skrifte og til alters og forlader klosteret som nyomvendt.

Romanen optegner en skarp kontrast mellem religionens vilkår i storbyens modernitet og i provinsens middelalderlige klosterverden. Denne modstilling bliver i romanens forløb også politisk: en kritik af Republikkens gudsløshed og en forherligelse af middelalderens harmoniske samfundsorden. I romanens 1. del søger Durtal forgæves troen i de parisiske kirker. Den moderniserede liturgi og præstestandens verdslighed spærrer for religiøs oplevelse, og storbyens moderne pulserende liv forhindrer ham i at fastholde de sparsomme religiøse indtryk, han får. Rigtigt skub i foretagendet kommer der først i 2. del, under de 8 dages ophold i provinsen i klosteret, der beskrives som et perfekt, uberørt middelalderunivers. Munkene følger til punkt og prikke den oprindelige middelalderliturgi og trappisternes strenge ordensregel, som indbefatter taleforbud. Væsensforskellen mellem munkeverdenen og den verdslige gæst fra den moderne verden understreges konstant. Vi følger den sarte og pivede forfatters problematiske klosteruge i askese – stå op kl. 2 om natten for at følge det krævende bedeprogram, væmmelsen ved den simple vegetarkost (såsom udkogte gulerødder i varm mælk), overtrædelserne af rygeforbuddet ved smugrygning i klosterhaven osv. Heroverfor står Durtals oplevelser af munkene som befindende sig i en højere, religiøs sfære. Der er som en glasvæg mellem Durtal og munkene, helt konkret også etableret ved taleforbuddet. Durtal har som gæst tilladelse til at tale med abbeden, prioren og sin skriftefader, men må ikke kommunikere med munkene, og de er derfor oplevet og beskrevet i gennemført ekstern synsvinkel. Herved kommer de til at fremstå som figurer, som omvandrede middelalderhelgener i et animeret kalkmaleri. F.eks. i denne beskrivelse af munkene efter modtagelsen af nadveren:

Med de hvidklædte munke i spidsen skred de meget langsomt frem med lukkede øjne og foldede hænder. Ansigterne havde noget forandret over sig; de var oplyst på en anden måde, indvendigt; det syntes som om sjælen, der blev holdt tilbage ved sakramentets kraft mod kroppens vægge, trængte igennem porerne og oplyste huden med glædens specielle lys, med den slags klarhed som breder sig fra hvide sjæle, glider som en næsten rosenfarvet røg langs kinderne og samler sig i en stråle på panden. (Min oversættelse)¹⁴

Munkene beder for Durtals omvendelse, men udover det individuelle omvendelsestema beskrives også munkenes funktion i et overordnet perspektiv, nemlig at bede for det omliggende samfunds frelse. I Durtals samtale med klosterets abbed i romanens slutning (p.505-07) præsenterer abbeden den katolske doktrin, som klostervæsenet bygger på, ifølge hvilken de retfærdiges forbøn kompenserer for samfundets synder og derved afværger Guds vrede. Abbeden funderer over de katastrofale konsekvenser, det ville få for samfundet, hvis alle klostre pludselig forsvandt og den af klostrene opretholdt ligevægt mellem godt og ondt dermed blev brudt. Denne bemærkning må læses som en indirekte kritik af den 3. republiks antiklerikale lov af 1880 om klosterlukninger¹⁵. Durtal giver herefter samtalen en eksplicit politisk drejning ved at bringe den franske revolution på banen, historiens eksempel par excellence på den gudløse republiks religionsforfølgelse. Han udkaster den teori, at det var den franske revolutions afskaffelse af alle klostre med et pennestrøg,

¹⁴ Les pères blancs en tête, ils s'acheminaient très lentement, les yeux fermés et les mains jointes. Les figures avaient quelque chose de modifié ; elles étaient éclairées autrement, en dedans ; il semblait que, refoulée par la puissance du Sacrement contre les parois du corps, l'âme filtrât, au travers des pores, éclairât l'épiderme de cette lumière spéciale de la joie, de cette sorte de clarté qui s'épand des âmes blanches, file ainsi qu'une fumée presque rose le long des joues et rayonne, en se concentrant, au front. (*En route* 1996:337)

¹⁵ Jf. note 9.

der var den direkte årsag til revolutionens uhyrligheder og de revolutionæres dæmoniske vanvid. Dette ræsonnement indskriver sig i det kontrarevolutionære arvegods, som samtidens reaktionære katolicisme trækker på i kampen mod den 3. republik¹⁶. Kontrarevolutionens ledende teoretiker Joseph de Maistre udråbte i *Considérations sur la France* (1797) revolutionens omstyrtelse af krone og kirke som den direkte årsag til, at terrorens svøbe faldt over Frankrig. De Maistres politiske tænkning er providentialistisk, og revolutionsperiodens terror er derfor en sataniske kraft¹⁷ sendt af Gud som en lutrende straf over et syndefuldt Frankrig¹⁸. Da abbeden anfører, at revolutionen faktisk kun ødelagde allerede synds befængte, sataniserede klostre, og at Robespierres terrorregimente derfor skal ses som Guds instrument i en retfærdig straf over klostrene, er dette synspunkt helt i overensstemmelse med *Considérations sur la France*, der hævder, at forsynets straf også inkluderer de degenererede klosterordener¹⁹.

Revolutionen og Republikken er djævlens værk ifølge de Maistre. - Og også ifølge pave Leo XIII, hvis encyklika *Humanum Genus* (1884) om frimureriet indskriver sig i de Maistres reaktionære diskurs. Encyklikaen fordømmer frimureriet som et politisk system, der udspringer af den franske revolutions sataniske idé om folkesuverænitet. Socialisme og kommunisme er satanisk sekter, der udgør en okkult konspiration imod den katolske kirke²⁰. *En route* kan derfor også finde belæg for en reaktionær katolicisme i denne helt aktuelle encyklika. Udover udtryk som de revolutionæres "dæmoniske vanvid" ("folies démoniaques" p.506) og "satanisere klostre" ("sataniser les monastères" p.507) er p.507 helt domineret af konspiratorisk og militær metaforik i beskrivelsen af klostrenes kamp imod omverdenens onde kræfter: som kompensatorisk værn mod tidens pengegriskhed (en reference til republikkens pengeskandaler) er det iflg. Durtal presserende nødvendigt at skærme byerne bag "klostrenes hellige skanser" ("les redoutes sacrées des cloîtres"); byerne har iflg. abbeden brug for en "afspærring af smittebefængt område bestående af klosterordener" ("un cordon sanitaire d'ordres") som beskyttelse mod invasioner fra helvede ("invasions infernales"). Billedet af et djævlebelejret kloster, som beskytter sig ved en mur af bønner, anvendes i øvrigt konsekvent af Durtal hele romanen igennem.

I samtalen (p.500-02) berører Durtal og abbeden endvidere "det sociale spørgsmål". Abbeden spørger til socialismen på den aktuelle politiske scene, som han har læst om i aviserne²¹. Durtal afskriver socialismen som en utopi, med mindre man fra den ene dag til den anden kunne ændre arbejdernes og arbejdsgivernes sjæle; socialismen er en smuk ide, som imidlertid strandter på det syndefulde menneskes egoisme og pengesyge. Argumentet implicerer, at social aktion er nytteløs; kun kirkelig frelse af den enkelte er muligt. Abbeden hævder nu, at klosteret derimod har løst det sociale spørgsmål og kommer med en nærmest socialistisk klingende definition af arbejdslivet i klosteret: enhver arbejder efter evner og kræfter, og alle, både ledelse og menige munke, modtager på lige fod; der er derfor ingen grund til at strejke. Der skitseres altså her to modeller for social retfærdighed, en rent menneskeskabt socialisme, som afvises og en ideel, religiøst funderet sociallære - som imidlertid er begrænset til den gudsstyrede klosterinstitution.

Det er sigende, at Huysmans lader samtalen om social retfærdighed udmunde i en nostalgisk idealiseret forestilling om en gylden middelalders sociale klosterorden holdt op imod en irrealisabel politisk kamp om social lighed i samfundet. Så meget desto mere fordi det er påfaldende, at han undlader at inkludere en diskussion af Leo XIII's ellers spritnye encyklika

¹⁶ Le Goff 1992:16.

¹⁷ De Maistre (1988) definerer revolutionen og de revolutionære som sataniske med udtryk som « le démon révolutionnaire » (p.137), « magie noire » (p.35), « infernal comité » (p.30) og « génie infernal de Robespierre » (p.31)

¹⁸ De Maistre 1988 :21.

¹⁹ De Maistre 1988:36.

²⁰ Seillan 2009 :216-19.

²¹ Ved parlamentsvalget i 1893 vælges socialistiske kandidater for første gang ind med 50 deputerede.

Rerum Novarum fra 1892, som netop omhandler arbejderspørgsmålet i det moderne samfund. *Rerum Novarum* søger at imødekomme arbejdernes krav om social retfærdighed på katolsk grund, i en model som hverken er socialisme eller kapitalisme, men en tredje vej. Mens der altså er larmende tavshed overfor pavens udspil i Huysmans' reaktionære roman, gribes encyklikaen derimod begejstret af tidens socialt og demokratisk sindede katolikker. En af dem er Johannes Jørgensen.

Johannes Jørgensen

Johannes Jørgensens romaner følger samme udvikling som Huysmans' De første romaner *Foraarssagn* (1888), *En fremmed* (1890) og *Sommer* (1892) er naturalistiske; herefter følger den symbolistiske *Livets træ* (1893)²², og så kommer de katolske romaner *Den yderste dag* (1897) og *Vor Frue af Danmark* (1900)²³.

Som Huysmans er Jørgensen i de første år brændende radikal. Han kommer som Svendborgdreng ud af beskeden sømandsfamilie til København opfyldt af revolutionære ideer. Han studerer zoologi, er glødende darwinist og bliver medlem af det nystiftede radikale "Studentersamfund" (1886), hvor "Vi haabede paa Kristendommens endeligt, den sociale Republiks Tilkommelse, det hedenske Køds Opstandelse og en ny, frigjort Menneskeheds endelige Lyksalighed"²⁴. Snart bliver han en del af den radikale kunstnerinderkreds omkring Georg Brandes. I begyndelsen af 1890erne vender Jørgensen sig imidlertid, sammen med Sophus Claussen, væk fra naturalismen og opdager den nye symbolistiske litteratur fra Frankrig, som han introducerer i *Børstidende* med artikler om Baudelaire, Verlaine og Huysmans. I artiklen om Huysmans fanges han af klokketårnet i *Là-bas*, som symboliserer "Trangen til at hæve sig over Livet, til at løfte sig op i et Hinsides"²⁵. Tårnsymbolikken i *Là-bas* er den direkte inspiration til titlen på Jørgensens nyskabende, symbolistiske tidsskrift for kunst og kultur, *Taarnet*, som lanceres i oktober 1893. Det kan læses ud af erindringerne, hvor Jørgensen skriver, at han og hans unge digtervenner føler, at med *Là-bas* "blev skridtet taget fra Naturalismen over i noget Nyt (...). Og saadan skete det, at vi ligesom Durtal i Huysmans' roman - kom til at føle os som *Taarnboere*. Allerede Alfred de Vigny havde jo lukket sig inde i sit Elfenbenstaarn"²⁶.

Symbolismens rene kunstdyrkelse og tomme transcendens er dog i længden ikke nok for Jørgensen. Som det er tilfældet med Huysmans, bliver symbolismen første etape mod religiøs omvendelse. Han begynder at tage afstand fra den aristokratiske radikalismes nietzscheanske overmenneskedyrkelse, som bliver dominerende blandt symbolistisk-dekadente digtere i 1890erne. Hans spredte religiøse søgen ledes efterhånden mod katolicismen efter mødet med de nykatolske billedkunstnere Mogens Ballin og Jan Verkade, som begge bidrager til *Taarnet*. Jørgensen tiltrækkes kun halvvejs af katolicismen, men et månedlangt klosterophold i Assisi sammen med Ballin i 1894 bliver afgørende for hans omvendelse. Han har dog utallige kvababbelser²⁷ undervejs, herunder en protestantisk skepsis over for helgen/jomfrudyrkelse og rent udvortes liturgi samt en stærk harme over korstogene, inkquisitionen mm. Han slår sig i tøjret og har adskillige tilbagefald til sin gamle "germanske pantheisme" og jegdyrkelse. Alligevel vender han hjem overbevist om katolicismens sandhed, og efter 4 måneders katekismusundervisning hos Pater Brinkmann i Jesuiterhuset i Stenogade finder hans optagelse i den katolske kirke sted 16.2.1896.

²² Desuden udgiver han digtsamlingerne *Vers* (1887) og *Stemninger* (1892).

²³ Herefter helliger Jørgensen sig andre genrer såsom essay, rejseskildring og helgenbiografi, herunder *Den hellige Frans af Assisi* (1907), der gør ham kendt i Europa.

²⁴ *Mit Livs legende* I, p.125.

²⁵ "J. K. Huysmans" i *Essays* (1906) p.85 (oprindeligt trykt i *Børstidende* 1893)

²⁶ *Mit Livs Legende* II, p.39-40.

²⁷ Levende beskrevet i *Mit livs legende* III.

Konverteringen indebærer et fuldstændigt brud med det radikale og symbolistiske litteraturmiljø i Danmark. I nogle år ligger Jørgensen i heftig polemik med sine tidligere meningsfæller og forlader til sidst Danmark i 1899. De kommende årtiers lange ophold i det katolske Europa - Italien, Sydtyskland, Belgien - giver ham europæisk udsyn til den nye katolske bevægelse af demokratisk og social kristendom²⁸, som gør katolicismen til en moderne medspiller i det politiske liv og som særligt i Tyskland får stor indflydelse som politisk parti, Zentrum²⁹.

Den demokratiske og sociale kristendom er et hovedtema i *Vor Frue af Danmark* (1900). Romanen strækker sig tidsmæssigt over flere år og lægger, trods det personlige omvendelsestema, hovedvægten på den katolske religions virke i samfundet - modsat *En route's* korte tidsforløb og hovedfokus på den enkelte sjæls frelse i et isoleret middelalderkloster. Klosteret er også en central topos i *Vor Frue af Danmark*, men der er ingen middelalderdyrkelse af idealiserede munke; klosteret er nok et særligt, religiøst rum, men ikke en middelalderlig kronotop som i *En route*. For Ronge er klosterverdenen nemlig knyttet til nutiden og til det omgivende samfund. I 1. bog gennemlever forfatterens alter ego, studenten og digteren Herman Ronge, Jørgensens egen omvendelseshistorie: afstandtagen til den aristokratiske radikalisme, religiøs længsel og en omvendelsesrejse, som i romanen er omlagt til et fiktivt sydtysk benediktinerkloster, St. Bonifaz, hvor Ronge optages i den katolske kirke. Opfyldt af konvertittens ildhu føler Ronge sig nu kaldet til at indstifte en ny klosterorden, som skal virke i samfundet for social fred og social barmhjertighed efter Frans af Assisis forbillede (p.231). Under et nyt ophold i et andet sydtysk benediktinerkloster søger han at komme til klarhed over sine planer, og i denne del af romanen (2. bog, kap. IX) spores en vis indflydelse fra *En route*³⁰. F.eks. minder Ronges beskrivelser af den første klosteruges bedeprogram og af munkelivet – gudstjenesten, liturgien, gregoriansk sang mm. – om Durtals ditto. Men trods denne sporadiske indflydelse er Jørgensens roman helt sin egen, ikke blot hvad angår miljø- og personskildring, men også – og navnlig – hvad angår romanens religiøse perspektiv på samfund og politik.

I 3. bogs sidste kapitel nedlægges grundstenen til det klosterprojekt, som hele romanen har arbejdet hen imod: *Vor Frue af Danmark* og arbejderkolonien af samme navn. Ronge, som i foregående kapitel er blevet optaget i Sankt Francisci tredje orden³¹, har udtænkt projektet sammen med sin ven, den nyomvendte katolske præst Niels Wiig. Klosterkomplekset omfatter fabriksbygninger og arbejderboliger og bygger på den sociale kristendoms nationaløkonomiske principper om normalarbejdsdag, hæderlig løn og andel i fabriksudbyttet (p.330). Klosteret er frugten af Ronges udstrakte politisk-religiøse refleksioner undervejs i romanen over arbejdernes fattigdom og Kirkens sociale ansvar. Han studerer den demokratiske og sociale kristendoms teoretikere (2. bog, kap.V), navnlig den engelske kardinal Manning³², hvis aktive støtte til arbejderne under den store dokstrejke i 1889 gør stort indtryk på ham. Han sammenfatter den nye katolske sociallære i et foredrag i ”Studenterhjemmet”, hvor et uddrag lyder:

Der eksisterer i andre Lande en kristelig bevægelse, som, støttet af Kirken, søger at skabe en bedre social Ordning. Paa mange Punkter enes de med Socialdemokratiet om at fordre kortere Arbejdstid, højere Løn, bedre Vilkår – i det hele taget om at sætte Grænse for den økonomiske Individualismes

²⁸ Jørgensen er talsmand for det kristne demokrati i det katolske blad *Katholiken*, som han redigerer 1898-1902 (*Mit livs legende* V, p.8)

²⁹ Walton 1994: 108 og 119.

³⁰ Jørgensen læste *En route* ved udgivelsen i 1895 (*Mit livs legende* IV, p.36) og roste den som Huysmans' ypperste roman i 1898 i et sammenlignende essay med Strindberg ("Inferno" in *Essays* (1906), p.106).

³¹ Jørgensen bliver selv optaget i denne orden i 1899 (*Mit livs legende* IV:122). Det er sigende, at Jørgensen vælger den socialt orienterede franciskanerorden, mens Huysmans samme år bliver oblat i den kontemplative benediktinerorden.

³² Jørgensen studerer også Manning (*Mit livs legende* V, p.9). Om Manning se endvidere McClelland 1994.

Udbytterlyster. (...) En social Kristendom er derfor det eneste Lægemedel mod Tidens Nød – en Tilbagevenden til Middelalderens Tænkemaade, Middelalderens virkeligt *humane*, virkeligt *socialistiske* Aand. Og dette er ogsaa, hvad der i netop vor Tid forkyndes af den højeste Autoritet i den katolske Kirke – af Pave Leo XIII i hans Encyklika om Arbejderspørgsmaalet. (p.257; Jørgensens kursiveringer)³³

Ronges unægtelig problematiske kobling mellem middelalderlig og socialistisk ånd kan ses som én af mange mulige læsninger af *Rerum novarum* (1891), hvis vage og tvetydige ordlyd fortolkes i forskellige politiske retninger af samtiden³⁴. Ifølge sociologen Gene Burns er det netop det politisk ukonkrete i encyklikaen, der giver den pragmatisk slagkraft og åbner døren for moderne, katolsk arbejderpolitik (Burns 1992:41). Encyklikaen får således enorm betydning som en pavelig blåstempling af den sociale kristendomsbevægelse – om end dens hensigt rent faktisk ikke er nær så moderne som hos de politiske aktører, der påberåber sig den, jf. Burns' analyse:

Although there was a true, paternalistic concern for the plight of the working class, *Rerum Novarum* was an attempt to apply to the modern world (a somewhat romanticized view of) medieval social organization. (...) *Rerum Novarum* argues that modern social problems are the result of the decline of religion (...): "Public institutions and laws set aside the ancient religion. Hence by degrees it has come to pass that working men have been given over, isolated and defenceless, to the callousness of employers and the greed of unrestrained competition". (...) (S)ocial doctrine is, however, clearly opposed to libertarian views of the market. It is not up to owners to do whatever they wish with property; (...) Employers are to pay a fair wage, enough to support a worker and family; Leo rejected a purely market wage. Continuing the essentially neofeudal perspective, Leo argued that the wealthy are obliged to practice Christian charity to aid workers; the continued amassing of profits as well as usury are immoral. (...) Thus Leo in fact legitimated few concrete means (...) by which the working class could improve its position, although he was supposedly championing the workers' cause. (Burns 1992:41-43)

Burns' analyse kaster lys over Herman Ronges tale: den er udtryk for en socialkristen seen hen over encyklikaens paternalistiske elementer og en indlæsning af moderne socialisme i pavens middelaldertænkning, som er foranlediget af pavens antiliberale synspunkter, selv om disse ingenlunde er socialistisk grundede - jf. ovenfor omtalte encyklika *Humanum Genus*, hvor paven er helt klar i mælet i sin fordømmelse af socialismen. Ronges "socialisme" er da også snarere socialdemokratisk end revolutionær, ligesom den sociale kristendoms er det.

Afrunding

Johannes Jørgensens og J.-K. Huysmans' to katolske romaner svæver ingenlunde i et isoleret spirituelt rum, men indskrives i den sociale og politiske verden, de er en del af. Der er ligheder, men også væsentlige forskelle mellem forfatternes sammentænkning af politik og religion. Selv om begge forfatters katolicisme tager afsæt i antiradikalisme, sker det ud fra forskellige baggrunde, som fører dem i hver sin politisk-religiøs retning. Skønt de begge udvikler en politisk-religiøs tænkning via litterære klosterkonstruktioner og middelalderreferencer, er disse konstruktioner og referencer vidt forskellige både i ophav og sigte.

³³ Ronge er talerør for sin forfatter, jf. kapitlet "Det kristne Demokrati" (*Mit livs legende* V, p.9-11): "Dybt og dunkelt følte jeg (...) at Kristendom, for at være ægte, maatte være social Kristendom. (...) Encyklikaen *Rerum Novarum* indeholdt mere en én Sætning, som fik en gammel Socialist til at spidse Øren".

³⁴ Walton 1994:112.

I Huysmans' *En route* er det middelalderlige klostersonfund et forherligende modbillede til det kritisk kommenterede republikanske regime. Romanen er dermed et antiradikalt indlæg i samtidens bitre politiske strid i Frankrig mellem Republik og Kirke. *En route* må forstås i en decideret national kontekst, som tilhørende den politiske tænkning, som mange af samtidens franske nykatolske forfattere drives ud i som følge af den førte antiklerikale politik, nemlig en reaktionær katolicisme, som trækker på den kontrarevolutionære arv fra Joseph de Maistre og kan finde belæg i Leo XIII's encyklika *Humanum Genus* imod frimureri. Romanen advokerer dog ikke for reel monarkistisk kontrarevolution eller genindførelse af middelalderens samfundssorden. Der udkastes i det hele taget ingen politiske løsninger; snarere er middelalderklosteret en gylden utopi, der fungerer som platform for kritisk modtænkning til moderniteten. Heri passer Huysmans som hånd i handske til Antoine Compagnons definition af det 19. århundredes antimoderne forfattere, hvis prototype er Baudelaire: de er imod det moderne, men ikke traditionalister, idet de klart indser umuligheden i at vende tilbage til traditionen – og derved er de antimoderne også moderne³⁵.

I Jørgensens *Vor Frue af Danmark* udspringer antiradikalismen ikke af nationalpolitiske forhold, men af et opgør med den aristokratiske radikalismes svigt af social solidaritet. Klosteret Vor Frue af Danmark repræsenterer en vision om en moderne, social katolicisme, der indplacerer sig i en bred europæisk kontekst: den nye, demokratiske og sociale kristendom, som finder sit politisk-religiøse ståsted i Leo XIII's encyklika *Rerum Novarum*, selv om *Rerum Novarum*s sociallære også er præget af førmoderne middelaldertænkning. I samklang med tidens socialkristne tolker Herman Ronge en moderne, socialdemokratisk sociallære ud af pavens middelalderlige paternalisme, og på denne tolkning grundlægges romanens kloster.

En route og *Vor Frue af Danmark* er således litterære vidnesbyrd om de uhyre komplekse relationer mellem modernitet og tradition o. år 1900 i krydsfeltet mellem katolicisme og politik, og begge romaner er eksempler på tidens katolske roman som et vigtigt forum for diskussion af og refleksion over religionens samfundsmæssige og politiske rolle.

Litteraturliste

- Burns, Gene (1992). *The Frontiers of Catholicism. The Politics of Ideology in a Liberal World*. University of California Press.
- Compagnon, Antoine (2005). *Les antimodernes de Joseph de Maistre à Roland Barthes*. Paris : Gallimard.
- Griffiths, Richard (1966). *The Reactionary Revolution. The Catholic Revival in French Literature 1870-1914*. London: Constable and Company Ltd.
- Huysmans, J.-K. [1891] (1985). *Là-Bas*. Paris : Gallimard.
- Huysmans, J.-K. [1895] (1996). *En route*. Paris: Gallimard.
- Jørgensen, Johs. [1900] (1915). *Vor Frue af Danmark*. Kjøbenhavn og Kristiania : Gyldendalske Boghandel/Nordisk Forlag.
- Jørgensen, Johs. (1906). *Essays*. Kjøbenhavn og Kristiania : Gyldendalske Boghandel/Nordisk Forlag.
- Jørgensen, Johs. (1916-18). *Mit livs legende*, bd. I-V. Kjøbenhavn og Kristiania: Gyldendalske Boghandel/Nordisk Forlag.
- Le Goff, Jacques et Rémond, René (red.) (1992). *Histoire de la France religieuse*, bd 4, Paris : editions du Seuil.
- Maistre, Joseph de [1797] (1988). *Considérations sur la France*. Bruxelles : Editions Complexe.
- McClelland, Alan V. (1994). « Henry Edward Manning and the Rights and Dignity of Labour » in *The Church Faces the Modern World: Rerum Novarum and its Impact*. Scunthorpe: Earls Gate Press.

³⁵ Compagnon 2005:7-9.

Seillan, Jean-Marie (2009). *Huysmans: Politique et religion*. Paris: Editions Classiques Garnier.

Walton, Robert C. (1994). "Rerum Novarum and Political Catholicism in the Second Reich" in *The Church Faces the Modern World: Rerum Novarum and its Impact*. Scunthorpe: Earls Gate Press.

Wivel, Henrik (2006). "Portalskikkelsen" in Schönbeck, Oluf og Holsting, Stig (red.) *Fagerø – en antologi om Johannes Jørgensen*. Graasten: Johannes Jørgensen Selskabet.